

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ОРГАНІЗАТОРА ДОЗВІЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Створення умов для творчого розвитку, самореалізації особистості учня – актуальна проблема сучасної психолого-педагогічної науки і практики. Суть основних суперечностей, які виникають у процесі розв'язання зазначеної проблеми, полягає: в необхідності створення виховуального середовища для підростаючого покоління і нерозробленості комплексу теоретичних і методичних основ щодо його організації та функціонування; у невідповідності між зростаючим рівнем вимог суспільства до особистості вихователя, здатного реалізувати ідеї особистісно-орієнтованого виховання у сфері дозвільних потреб, інтересів школярів і відсутністю скоординованої підготовки їх у системі професійної освіти.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що дослідженню проблеми розвитку особистості школяра в системі позашкільної освіти надавалася належна увага, зокрема, таким її аспектам, як вдосконалення діяльності позашкільних закладів освіти (С.П.Васильченко, Г.П.Пустовіт, О.В.Сухомлинська, Т.І.Сущенко) ; розробці принципів організації дозвілля школярів (А.Воловик, В.П.Орлов, М.М.Поплавський, Є.В.Соколов, В.Є.Тріодін та ін.); вплив змісту дозвільної діяльності школярів на їх розвиток (Н.Ф.Андрієвська, Брилін, О.Г.Карпенко, Л.Є.Просандеева, Н.Н.Сас, О.С.Семенов).

Незважаючи на інтерес учених до проблем дозвілля підростаючого покоління (зміст, форми, методи), не всі питання достанько вивчені, і такий найважливіший аспект, як особистісно-орієнтована взаємодія педагога-вихователя в дозвільному об'єднанні школярів не була предметом спеціального наукового пошуку. Між тим, цей аспект має свої особливості і невичерпні можливості впливу на розвиток сучасного школяра. Аналізуючи виховне та розвиваюче значення дозвілля С.А.Шмаков[3] бачить дозвільні сферу духовного розвитку особистості, в якій втілюються природні потреби дітей у свободі та незалежності, самовизначенні, спілкуванні, творчості.

А. та В.Воловик [2] вперше звернули увагу на предмет педагогіки дозвілля, розкрили поняття “дозвільна діяльність” як самостійної наукової дефініції. Обґрунтування поняття “дозвільна діяльність” автори базують на наступних принципових позиціях :

- Особистість – це сукупність суспільних відносин. У процесі життєдіяльності індивід постійно вступає в контакт із собі подібними. У результаті контактів у нього виробляється система ставлень до навколишнього світу, до суспільства, до самого себе. Якісний бік цього ставлення визначає спрямованість особистості.

- Суспільні відносини реалізуються в діяльності. Особистість формується, розвивається й існує тільки в діяльності, різноманітних її видах.

- Структурним елементом будь-якої діяльності є її дійсний мотив. Мотив обумовлюється зовнішніми об'єктивними чинниками, а також внутрішніми спонуканнями людини.

- У співвідношенні з соціальними цінностями мотиви знаходяться у визначеній ієрархії. Ієрархія мотивів визначається ієрархією діяльності особистості. Рівень розвитку особистості визначає рівень реалізованої нею діяльності, а рівень діяльності визначається рівнем розвитку мотиваційної сфери.

Специфічними особливостями дозвільної діяльності автори[2,54] визначають наступні :

- її дійсний мотив – потреба особистості в самому процесі цієї діяльності;
- вона може бути різноманітна за своїм предметом;
- на відміну від інших видів діяльності, цілі, зміст яких закладені в них самих, цілі і зміст дозвільної діяльності обираються людиною залежно від її розвитку і культурного рівня ;

- дозвільна діяльність може мати соціально корисний характер, характер нейтральний, бути замкнутою у системі вузькогрупових цінностей і мати характер соціально негативний, асоціальний.

Виходячи з цього, питання оптимізації взаємозв'язку мотивів дозвільної діяльності вчителя-вихователя і учнів шкільного віку має актуальний характер.

Мета нашого дослідження полягає в розробці, теоретичному обґрунтуванні моделі та визначенні змісту і форм підготовки вчителя до особистісно-орієнтованої взаємодії з учнями середнього загальноосвітнього навчально-виховного закладу у сфері спільної дозвільної діяльності.

Провідна ідея дослідження полягає в доцільності підготовки вчителя до цілеспрямованої взаємодії з учнями за умов її спрямування на саморозвиток, самовизначення особистості. Досягти цього можна шляхом підготовки вчителя до реалізації у виховному процесі себе як особистості (своєї Я – концепції) і принципів особистісно орієнтованого виховання [1] (цілеспрямованого створення емоційно збагачених виховних ситуацій ; використання співпереживання; особистісно розвиваючого спілкування; систематичного аналізу вихованцем власних і чужих вчинків).

Готовність майбутнього вихователя до особистісно орієнтованого виховання передбачає наявність у нього мотиваційного компоненту, який включає усвідомлення особистості дитини, її потреб, інтересів, своєї ролі в її розвитку діяльності школярів. Для розвитку цього компоненту ми пропонуємо майбутнім учителям використовувати діагностичні методи : спостереження, бесіди, інтерв'ю, анкетування, тестування. Особливого значення набуває аналіз ціннісних орієнтацій школярів. Результатом цього етапу стає модель клубу дозвільного спілкування школярів. Мета кожної моделі має інтегрований характер: з одного боку, вона базується на вивченні інтересів, потреб учнів підліткового, старшого шкільного віку, а, з другої, – на інтересах, захопленнях студента, майбутнього вчителя. Таким чином, виникає унікальна педагогічна ситуація, яку найбільш яскраво констатувала авторка клубу: "І ллється музика, музика, музика." Острошко Г.: "Ідеєю для виникнення клубу послужило усвідомлення того, що мене не залишає відчуття "дива", коли я уявляю, як буду обговорювати з учнями твори великих музикантів, і як ми разом будемо намагатися дослідити, в міру сил, їх глибини, проникнути в їх таємниці, зрозуміти їх закономірність, піднятися до їх висот. ...це відчуття наповнить та доповнить моє життя, примусить мене, як педагога, працювати більше ніж треба та "жертвувати собою без всякого жалю..."

Провідним напрямку в підготовці вихователів є ціннісно-орієнтаційна діяльність як студентів - майбутніх організаторів дозвільного спілкування школярів, так і трансформація цієї діяльності в середовище учнів. Щодо особистості студента, ми акцентуємо увагу на розвиток таких сторін Я-концепції, як особистісний зміст такого взаємозв'язку з дітьми як дозвільне спілкування. Воно дозволяє самовизначитись вчителю, самореалізуватись. Водночас, ціннісно-орієнтаційна діяльність стає об'єктом спілкування в клубах, оскільки головна педагогічна мета цих об'єднань полягає в розвитку цілеспрямованого осмислення та оцінці школярами соціальних значень тих чи інших явищ, процесів оточуючого світу і, на цій основі, формування власних життєвих перспектив.

Головними об'єктами, до яких у школярів повинно бути сформовано ціннісне ставлення є особистість, суспільство, мистецтво, природа, діяльність тощо.

Моделі клубів дозвільного спілкування школярів спрямовані на осмислювання цих цінностей і при цьому базуються на вільному обговоренні, діалогічній формі спілкування та використанні інтерактивних методів взаємодії. Наприклад, клуб "Співрозмовник" (Наконечна Г.) має наступну мету свого функціонування : підготовка старшокласників до суспільного та сімейного життя. Завдання :

- ознайомити старшокласників з прийомами і методами самовиховання ;
- допомогти в розвитку особистісних якостей, ставлень до оточуючого середовища

Клуб “Створи себе сам” (Федоренко І.) висуває такі завдання, як:

- допомога підлітку в самореалізації через самопізнання, саморозвиток та пізнання інших людей.

Цікавою є модель клубу “Чому не навчають у школі” (Трубаєва О.) У вступній промові автор пише: “Чому тільки не навчають у школі? А дійсно в школі не вчать тому “як стати щасливим”, “як знайти друзів”, “як уникнути конфлікту” і тощо. Підлітки мають тисячі питань, на які бажають знайти відповідь.” Тому метою цього клубу автор висуває пошук відповідей на ці багаточисленні питання разом із учнями.

Перелік цього блоку клубів великий (на наступний час близько 150) і можна констатувати, що поруч з головним їх напрямком – особистість як найвища цінність – кожен клуб має яскраво висвітлену індивідуальність особистості майбутнього вчителя, який бажає спілкуватися зі школярами, який має що їм передати і як допомогти їм в творчому особистісному розвитку.

Наступний блок клубів дозвільного спілкування ми об’єднали під цінністю “Вітчизна” і, незважаючи на таку спрямованість, всі вони теж мають настанову на саморозвиток особистості підлітка, старшокласника. Наприклад, клуб “Майбутні президенти” вирішує наступні завдання: розвинути національну самосвідомість учнів, залучити їх до обговорення актуальних питань сьогодення. З’ясовуючи ці питання, школярі вирішують і особистісні проблеми – де моє місце в житті суспільства, як я можу використати свої здібності, знання, вміння в майбутній професійній діяльності та інші.

На перший погляд, моделі клубів дозвільного спілкування, об’єднані в групи “Мистецтво”, “Природа”, не можуть бути спрямовані на самопізнання, саморозвиток, самореалізацію особистості підлітка, юнака. Але, якщо автор вкладає в зміст клубу свій інтерес, своє захоплення, то воно, природно, і є ціннісною основою його особистості. Тому ці клуби теж несуть потенціал цілеспрямованої виховної взаємодії, яка, в кінцевому результаті розвиває ціннісно-орієнтаційну діяльність школярів. Наприклад, захопленість жанром фантастики спонукала студентів Дудка Г. і Черняк О. на створення клубу “Fantasy”.

Вступне слово базується на наступній ідеї: “Багато людей захоплюються фантастикою. Вони не тільки дивляться фільми, читають твори, вони обговорюють найбільш цікаві питання цього напрямку. Можливо, багато хто з них намагається знайти відповідь на питання: “Що нас чекає в майбутньому? Хто вони – головні герої, від яких залежить доля того світу, в якому вони живуть.” Зрозуміло, що метою дозвільного спілкування з учнями підліткового віку стає розвиток самосвідомості, вирішення таких питань, як добро і зло в цьому світі, місце особистості, її якості, прогрес та регрес у світі. Матеріалом же стають твори фантастики.

Підготовка майбутнього організатора дозвільного спілкування школярів пов’язана з умінням виявити можливості групового спілкування школярів щодо організації їх саморозвитку. Ми визнаємо, що на запропонованому спецсеминарі необхідно поглибити знання студентів з питань:

- психологія групи, колективу;
- міжособистісне спілкування;
- стимулювання саморозвитку особистості школяра.

Одночасно з теоретичним знанням майбутні організатори дозвільного спілкування зі школярами розвивають важливі і необхідні вміння і навички:

- розуміти співрозмовника, проявляти ціннісне ставлення до нього;
- творити атмосферу довіри інтересу до дитини, підтримувати її протягом всього часу взаємодії;
- сприймати позитивні можливості своєї особистості та оточуючих дітей;
- прогнозувати саморозвиток кожної дитини, стимулювати її в цьому;
- розвивати мотивацію її життєтворчості, а також пізнавальні інтереси;
- створювати індивідуально орієнтовані виховні програми;

- активізувати ініціативу, активність, самостійність і відповідальність школярів ;
- створювати атмосферу відкритості у спілкуванні;
- розвивати індивідуальний стиль взаємодії і використовувати в залежності від індивідуальних, вікових особливостей школярів.

Науковий аналіз проблеми організації дозвілля школярів загальноосвітніх шкіл та сучасних вимог до підготовки вчителя-вихователя дав змогу зробити наступні висновки: специфіка професійної підготовки спеціалістів цього напрямку полягає у:

- виявленні особистісно-значущих ціннісних утворень майбутнього вчителя-вихователя;
- розвитку професійно-педагогічної мотивації щодо взаємодії з дітьми;
- формуванні основ педагогічної діяльності в об'єднаннях дозвільного спілкування школярів.

На підставі вивчення психолого-педагогічної літератури розроблена модель педагогічної діяльності вчителя-вихователя, яка є теоретико-методологічною основою підготовки вчителя до взаємодії з учнями у сфері їх дозвільних захоплень.

Ефективність підготовки вчителя-організатора дозвільного спілкування учнів зумовлена спрямованістю цього процесу на самопізнання, саморозвиток, самореалізацію особистості як учителя, так і учнів, що, в цілому, охоплює всю ціннісно-орієнтаційну сферу особистості. Це вимагає від учителя теоретичних знань і практичних умінь щодо створення сприятливих умов для цілеспрямованого спілкування : організації взаємодії з учнями з урахуванням принципів особистісно-орієнтованого виховання і застосування методів, прийомів стимулювання саморозвитку школярів ; врахування і використання можливостей змісту захоплень, інтересів учнів. Виявом ефективності функціонування моделі підготовки вчителя-вихователя є підвищення рівня професійно-педагогічної готовності до особистісно-орієнтованої взаємодії.

Реалізація положень дослідження спрямовується на подальший розвиток теоретико-методологічних засад психолого-педагогічної підготовки вчителя в умовах гуманізації освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І.Д. Особистісно-орієнтоване виховання. – К., 1996.
2. Воловик А., Воловик В. Педагогіка дозвілля – Харків: ХДАК, 1999. -332с.
3. Шмаков С.А. Досуг школьников как социально-педагогическая проблема //Сов.педагогика. - 1980. - №3. – С.43-48.